

ÇUKUROVA HALK KÜLTÜRÜNE HİZMET EDEN ADANA DERGİLERİ

Prof.Dr. Mine Mengi

Çukurova yüzyılımızın ilk yarısından başlayarak günümüze kadar gelen hareketli bir basın hayatının yaşandığı, Türkiye'nin sayılı yörelerinden biridir. Özellikle cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllardan itibaren son elli altmış yıl içerisinde Çukurova, bildiri konumuz olan dergiler bakımından yoğun bir yayın faaliyetine sahne olmuştur. Güney illerimiz ve çevresinde doğup yaşayan söz konusu faaliyetin merkezi Adana'dır. Bildirilerimizde bu nedenle, Adana'da yayımlanan dergileri tanıtmaya çalışacağız. Bazıları yalnızca birkaç sayı ya da birkaç yıl yayımlanan ve daha çok edebiyat-sanat ağırlıklı olan bu dergiler, içlerinde halk kültürüne yönelik yazılara yer verdikleri gibi halkevinin halk eğitim ve kültürü ile ilgili çalışma ve faaliyetlerini tanıtmaya görevini de üstlenmişlerdir.

Şimdi, sayıları oldukça fazla olan bu dergilerin tanıtımına geçelim. Önce, görüp inceleyebildiğimiz dergilerin tanıtımını yapacak, daha sonra da göremediğimiz, ancak katalogtan varlıklarını öğrendiğimiz bazı dergilerin isimlerini zikretmekle yetineceğiz. Bu tanıtımın amacı, yörenin kültürüne yönelik yayın faaliyetinin canlılığını gözler önüne sermek ve Çukurova folkloruyla ilgilenenlere yerel dergilerin kaynak araştırmalarındaki önemini ve başvuru eserleri olarak araştırmaları gerektiğini vurgulamaktır.

"Çukurova'da Memleket" görebildiğimiz dergilerin en eski tarihli-sidir. Derginin ilk sayısının yayın tarihi 15 Mayıs 1929'dur. Bu sayıda, derginin, Adana Muallimler Birliği tarafından Adana Mıntıkası Maarif Eminliği-yani il eğitim müdürlüğü-himayesinde çıktığı belirtilmektedir. Dergi, yayını sürdürdüğü zaman içerisinde on beş günde bir ayda iki kez yayımlanır. Çukurova'da Memleket Dergisi 1 Haziran 1930'dan itibaren adı Memleket (Çukurova'da) olarak değiştirilmiştir. Sözünü ettiğimiz bu dergi 1929-1931 tarihleri arasında iki yıl süreyle yayımlanmış olup derginin kırkıncı ve son sayısı 15 Mayıs 1931'de çıkarılmıştır.

Çukurova'da Memleket'in içeriğine gelince: Dergide şiir ve edebi sohbet yazılarının yanı sıra yörenin tarihi ve folkloruyla ilgili yazılara

da yer verilmiştir. Çukurova halk kültürü çerçevesinde derlemelerle, tanıtma ve inceleme yazılarına, hemen her sayıda rastlanmaktadır. Örneğin, yörenin halk şairlerinin-Seyranî, Aşık Hüseyin, Karacaoğlan gibi-tanıtıldığı yazılar vardır. Bu tür yazılar daha çok derginin "Halkıyyat" köşesinde yer almıştır. Derginin yazarları arasında ise İsmail Habip, Taha Ay, Eyyüp Hamdi, Arif Nihat Asya, Sevük Tekin ve Ali Rıza ile özellikle "Halkıyyat" köşesindeki yazılarıyla Hamdi Gökcalp bulunmaktadır.

Yayın tarihi itibarıyla ikinci sırada zikredeceğimiz dergi "Kırkpınar" Dergisi'dir. Anılan derginin ilk sayısı 5 Ocak (İkinci Kanun) 1934'te çıkarılmıştır. Bu dergi de her ayın beşinde ve yirmisinde olmak üzere ayda iki kez yayımlanır. Kırkpınar, kapağında "İlmi, içtimai, edebi mecmua" yani bilimsel, toplumsal ve edebi bir dergi olarak tanıtılmaktadır. Bir rastlantı olarak 1933'te kurulan Adana Halkevi'nin kuruluşundan sonra çıkmaya başlamış olan dergide, halk eğitim, toplum kültürü ve çeşitli sosyal konularla ilgili yazılar yer almıştır. Ancak, Kırkpınar Adana Halkevi'nin yayın organı değildir. Dil edebiyat, sanat, tarih, din ve ahlak, felsefe gibi çok çeşitli alanla ilgili konulara değinilen dergide, köy ve köylü konusu ağırlıklı olarak işlenir. Köye yönelik konularda, köylüye nasıl gitmeli, Çukurova köylüsüne cumhuriyetin anlamı nasıl öğretilmeli sorunlarına cevap aranır, köylünün ve yöre halkının eğitimi, bilinçlendirilmesi konusu üzerinde durulur. Kırkanbar, halkevlerinin eğitimi ve halk kültüründeki yeri konusunda değişik görüşlere yer vermesi bakımından tarihi değeri olan bir dergidir. Söz konusu derginin yazar kadrosunda da, Vedat Sadi, Rasim Eroğlu, özellikle kültür ve ahlak konularındaki yazılarıyla Hamdi Hakverdi ile Naci Hakverdi, Ömer Aziz ve Sabri Çıtak yer alır. Sabri Çıtak daha çok köy ve köylü ile ilgili yazılar yazar.

Türk eğitim tarihinde önemli yeri olan Halkevleri 1932'de faaliyete geçer. Adana Halkevi ise biraz önce de belirttiğimiz gibi 1933 yılında kurulmuştur. Kırsal yöre insanını eğitmek, halka inerek ona cumhuriyetin anlamını öğretmek gibi görevleri üstlenmiş olan halkevleri, bu amaçla daha önce kurulmuş olan Türkocaklarının devamıdır ve onların eksik bıraktıklarını tamamlamayı hedeflemektedir. Bu bakımdan halkevleri, şehirle köyü eğitim ve kültür alanında kaynaştırarak, kültürel kalkınmada önemli rol oynarlar. Halkevlerinin eğitime, kültüre ve milli beraberliğe yönelik, sürdürdükleri, faaliyetler

arasında yayın faaliyetleri de yer alır. Halkevlerinin bildiri konumuzla ilişkisi ise halkevi tarafından çıkarılan iki önemli dergi dolayısıyladır. "Görüşler" ve "Ülkü" bu bağlamda üzerinde durulması gereken dergilerdir. Bunlardan Görüşler dergisi bizim baştan beri izlediğimiz kronolojik sıraya göre üçüncü sırada yer alan otuzlu yıllarda Adana'da yayımlanmış uzun ömürlü bir dergidir. Şimdi bu dergiyi tanıtalım:

Görüşler'in ilk sayısı Nisan 1937'de çıkarılmıştır. Yayın yönetmeliğini Arif Nihat Aysa'nın yaptığı Adana Halkevi Dergisi Görüşler faaliyetini Temmuz 1946 tarihine kadar sürdürmüş olup bu süre içerisinde dergi dokuz cilt ve doksan bir sayı olarak yayımlanmıştır. Kültür-sanat dergisi görünümündeki Görüşler, şiir başta olmak üzere dil ve edebiyat konularına yer vermesinin yanı sıra Güney Anadolu Bölgesi, özellikle Çukurova'da yapılan tarihi, arkeolojik, folklorik incelemeler üzerinde durur. Derginin "halkıyyat" sayfasının yazarı, o zamanki Adana Müze Müdürü Naci Kum Adana ve çevre ilçelerinin tarihi ve arkeolojik kalıntılarıyla ilgili yapılan çalışmalar, yörenin folklorik zenginlikleri hakkında önemli bilgiler verir. Dergi, kırklı yıllarda yapılan derleme çalışmaları hakkında bilgilerle, bu derlemelerden örnekler de içerir. Örneğin, Adana Bilmeceleri (derleyen Sait Toraman), Çukurova Türküleri (derleyen İbrahim Zeki Burdurlu), Çukurova Ağıtları (derleyen Kemal Sadık Göğçeli yani Yaşar Kemal) bunlar arasındadır. Ayrıca, Cengiz Turhan ve Şükran Kurdakul'un da Görüşler'de çıkmış derlemeleri vardır. Çukurova yöresinin tarihi yapısıyla ilgili çalışmalar hakkında Yalman Yalgın (Ali Rıza Yalman)'ın yazıları yayımlanır. Bu yazılardan biri örneğin "Seyahatnamelere Göre Çukurova" başlığını taşımaktadır. "Adana Şer'i Mahkeme Sicilleri Katalogu" Derginin 56.sayısından itibaren Naci Kum tarafından yayımlanır. Kırklı yıllarda Adana tarihi yazma çalışmalarının olduğunu gene bu dergide Şevki Berker'den öğreniyoruz (Bkz. Görüşler c.9, sayı 85-86, Şubat 1946). O tarihlerde hazırlanması düşünülen söz konusu tarihin siyasi tarih bilgilerini içermekten çok halk kültürünün tanıtıldığı bir tarih olarak çıkarılmasının planlandığını anlıyoruz. İçinde yer alacak konular şöyle sıralanıyor: Çocuk oyunları, bayram âdetleri, evlenme merasimleri, düğünler, yemekler, ölüm ve mezarlıklar, Adana musikisi, Adana dili ve şivesi...

Görüşmeler'de yazan dönemin Çukurovalı sanatçılarından da örnekler verelim: Şairler, Kemal Sadık Göğçeli, Aydın Gün, Celal

Sahir Muter, Ali Ulvi Anay, İbrahim Akdoğan, Mustafa Bekir Demirkıran, Arif Nihat Asya. Hikaye, inceleme, edebiyat ya da edebiyat dışı çeşitli konulardaki yazılarıyla Yunus Kazım Koni, Tana Toros, Arif Nihat Asya, Rasim Göknel, Kasım Ener, Vehbi Evinç, Nevzad Görenver.

Görüşler dergisi, halk kültürüyle ilgili araştırma, daha çok tanıtma yazılarına yer vermesinin yanı sıra halk kültürüne hizmet açısından değerlendirebileceğimiz folklorla ilgili eser tanıtımı ve Halkevi'nin aylık faaliyetlerinin tanıtımı konusunda verdiği bilgiler açısından önemlidir.

Görüşler'in yanı sıra aynı tarihlerde yayımlanmaya başlayan bir diğer dergi Türk'e Doğru'dur. Söz konusu derginin ilk sayısı Ekim 1945'te yayımlanmıştır. Lütfi Oğuzcan'ın sahibi olduğu ve Ümit Yaşar Oğuzcan'ın yazı işleri müdürlüğünü yaptığı Türk'e Doğru da aylık dergidir. Milli heyecanı ayakta ve taze tutmak amacına yönelik yayımlandığı belirtilen Dergi ana hatlarıyla kültür, edebiyat ve sanat dergisidir. Kalabalık bir yazar ve şair kadrosuna sahip olan derginin yazar ve şairleri arasında Remzi Oğuz Arık, Turhan Oğuzbaş, Süreyya Oral, Mehmet Akif Tuncay, Cengiz Turhan'dan başka Ümit Yaşar Oğuzcan, İbrahim Zeki Burdurlu, Arif Nihat Asya, Ayhan Hünalp, İlhan Geçer, Osman Atilla, Sunullah Arısoy gibi edebiyatımızın önde gelen isimleri bulunmaktadır. Ankara Milli Kütüphane Süreli Yayınları Koleksiyonları arasında yer alan Türk'e Doğru dergisinin görebildiğimiz son sayısı 32.sayı olup Eylül 1948 tarihli'dir. Söz konusu edilen derginin yayımına ne zaman son verildiğini maalesef tespit edemedik.

1940'lı yılların sonunda Adana'da yayımlandığını öğrendiğimiz bir başka dergi "Kalem" dergisidir. İlk sayısının Ağustos 1948'de çıktığını tespit ettiğimiz Kalem de ötekiler gibi öncelikle sanat, kültür ve edebiyat dergisidir. Önce Enver Binokay, daha sonra da Mevhibe Binokay tarafından çıkarılan bu dergide de önce adlarını zikrettiğimiz diğer dergilerde olduğu gibi, gene folklor yazıları, özellikle yörenin halk edebiyatı ürünleri ve halk şairleriyle ilgili yazılar yer almıştır. Ayrıca, dergide, halk eğitimi ve halk kültürüne yönelik Adana Halkevi tarafından gerçekleştirilen faaliyetler hakkında haber ve yorum yazıları bulunmaktadır. Halk kültürü ve yörenin folklorik varlığına ilişkin yazıların sahipleri ise dergi yazarlarından Mustafa

Bekir Demirkıran, Enver Binokay ve Naci Kum'dur. Buraya kadar adlarını verdiğimiz dergilerle 1950'lere gelmiş bulunuyoruz. Adana'da 1950'li yıllarda çıktıklarını öğrendiğimiz iki dergi "Yol Kavşağı" ile "şölen" dergileridir. Bu dergilerden ilkinin çıkış tarihi Haziran 1957'dir. Bu da aylık fikir, sanat dergisi olarak çıkmaya başlamıştır. şölen dergisinin ilk sayısı ise 15 Kasım 1958 tarihlidir. Bu dergi on beş günde bir çıkar ve elde bulunan son sayı Temmuz 1959 tarihini taşır. Dergide muhtelif konulardaki yazıların yanı sıra Adana'da halka yönelik gerçeğler bulunmaktadır. Bu dergileri takiben çıktığını öğrendiğimiz bir başka dergi "Ufuk" dergisidir. 1959'da yayımlanmaya başlayan Ufuk da şiir ve edebiyat dergisi görünümdedir.

1960'lı yıllara geğtiğimizde varlığından haberdar olup kendisini görebildiğimiz ilk dergi "Halka Yöneliş" dergisidir. Adana Halk Eğitim Müdürlüğü tarafından aylık çıkarılan Halka Yöneliş dergisinin ilk sayısının Kasım 1963'te yayımlandığını görüyoruz. Bu dergi de kültür sanat ağırlıklıdır. Sorumlu yayın yönetmeninin Kadri Agablı olduğu derginin yazarları arasında Mehmet Karaduman, Doğan Saltuk, Fazıl Hüsnü Dağırlar, Mehmet Bozdoğan, Behçet Kemal Çağlar, Naci Yavuz, Ayhan Ateşok vardır.

Adana Halkevi'nin yayın organı olması nedeniyle daha önce adını zikrettiğimiz "Ülkü" dergisi 6 Ocak 1964'te çıkmaya başlamıştır. Ülkü, aslen dört sayfalık bir gazete olmakla birlikte, ayda bir çıktığı için bildiride dergiler arasında yer almıştır. Çetin Remzi Yüregir'in sorumlu yönetmen olduğu Ülkü'de daha çok halkevleri ve köy enstitüleri hakkında haber ve yazılar bulunur. Adana Halkevi faaliyetleri tanıtılır. Ancak, dergide, bazı kültür ve sanat konularıyla birlikte yöresel halk kültürüne ilişkin yazılar da yer almıştır. Bu yazılarda işlenen konulardan bazıları, "Mahalli Eğlencelerimiz", "Halk şairlerimiz", "Halk Ağzıyla Röportaj" v.d. dir. Ülkü'nün görebildiğimiz en son sayısı aralık 1965 tarihli 20.sayısıdır.

Ülkü dergisinden sonra sözünü edeceğimiz bir başka dergi, "Ocak" dergisidir. Ekim 1966'da çıkmaya başlamıştır. Tahir Pulat'ın sahibi olduğu dergi aylık, sanat, düşün ve eğitim dergisi olarak tanıtılmakla birlikte daha çok eğitim dergisidir. Sayfaları arasında eğitim konularına ağırlıklı olarak yer verir. Eldeki son sayı Ekim 1967 tarihlidir. Bu dergi de yalnızca dokuz sayı çıkabilmiştir.

Daha yakın tarihlere ait "Koza" dergisi Mayıs 1976'da çıkmaya başlamıştır. Aylık sanat-edebiyat dergisi olarak tanıtılan Koza'nın biz yalnızca bir sayısını görebildik.

Tanıtacağımız, gördüğümüz son dergi "Düşün" dergisidir, ilk sayısı Ocak 1979'da yayımlanan Düşün, Adana Halk Eğitim Merkezi tarafından çıkarılır. Sahibinin Merkez Müdürü Osman Bakacak, yazı işleri müdürünün ise Turhan Altuntaş olduğu dergide Adana ili halk eğitim faaliyetleri tanıtılır; halk ağzından derlemelere yer verilir.

Bizzat görüp sayfalarını çevirerek tanımaya ve yukarıda tanıtmaya çalıştığımız söz konusu dergilerden başka görmediğimiz ancak kütüphane kayıtlarından varlıklarını öğrendiğimiz dergi sayısı da oldukça kabardır. Biz bunlardan bazılarının adlarını vermekle yetiniyoruz. Bunlar, Cıvıltı, Çağrı, Çıra, Çiftçi Yolu, Doruk, Güney, Güneysu, Haykır, Işınsu, Püren, Muştı, İmece, Akdeniz ve Narçiçekleri dergileridir... Adlarını vermekle yetindiğimiz bu dergilerin ne tür dergiler olduklarını bilemediğimiz gibi yayımlandıkları yerin Adana olduğu konusunda da hiçbir bilgimiz yok. Güney çıkışlı olmak kaydıyla bu dergiler Adana çevresi yerleşim merkezlerinde de çıkmış olabilirler. Ancak, bu bilgiyi yörenin yayın faaliyetlerindeki canlılığı vurgulamak amacıyla verdik.

Sonuç olarak Adana, yüzyılımızın ilk yarısından itibaren son elli altmış yıl içinde önemli sayıda derginin yayımlandığı bir merkezdir. Söz konusu dergilerin çoğu kültür-sanat ağırlıklı olup maddi imkansızlıklar nedeniyle uzun ömürlü olamamışlardır. Birkaç yıl yayın faaliyetini sürdüren dergilerin yanı sıra yalnızca birkaç sayı yayımlanmış dergiler de vardır. Yayın süreleri, ömürleri ne olursa olsun bu dergiler, yöre insanının kültüre, eğitime, düşünce ve sanata gösterdiği ilginin, duyduğu özlemin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yeniden yapılanma döneminde, Adana ve çevresinin kültürel değişim, gelişim çabalarını yansıtmaları, bu değişime katkıda bulunan kişileri tanıtmaları bakımından tarihi belge niteliğini taşımaktadırlar. En başta söylediğimiz gibi bu dergiler aynı zamanda Çukurova folkloruyla ilgilenen araştırmacılar için başvurulması gereken kaynaklar arasındadır. Söz konusu ettiğimiz dergilerin çoğunda yansıtılmaya çalışılan görüş, sanatçı halkla bütünleşmeli, halk kültürüyle, sanatıyla ileriye yürümelidir, şeklinde ifade edilebilir. Çünkü sanatçı halkın içinden çıkar, o halde onun bir parçası olmalıdır. Ayrıca, bu dergilerin birçok büyük şair ve yazarımızın hamurunda Çukurova'nın mayası olduğunu göstermeleri bakımından ayrı yerleri vardır.